

tahdollaankaan pitää mielessään. Siksi on hyvä, että laaditaan arvioita ja syn-teesejä erilaisista aihekokonaisuuksista. Pirkko Nuolijärvi on tällaiseen työhön tarttunut. Hänen aiheenaan ovat kielen-ulkoiset taustamuuttajat 1800-luvun ja 1900-luvun alun murrettutkimuksissa.

Nuolijärven valitsemana ajanjaksona murteentutkijoiden ensisijaisena tavoitteena oli »puhdas murre», sellainen kielimuoto, jota mitkään ulkopuoliset tahot eivät vielä olleet päässeet turmelemaan. Nuolijärven selkeästä esityksestä käy hyvin ilmi, että kerääjät jo varhain olivat selvillä mm. metodisista ongelmista eivätkä he suinkaan yksituumaisesti puoltaneet käytössä ollutta kyselymenetelmää. Myös ulkoapäin tuleviin vaikutteisiin osattiin jo viime vuosisadan puolella kiinnittää huomiota. Ilmeisesti kerääjiä oli tähän valmistettukin. Näin saattaisi uumoilla esimerkiksi siitä, että keruukertomukset ovat monesti yllättävän samantyyppisiä: niissä valitellaan puhtaan murteen katoamista ja syyksi ilmoitetaan lähinnä koulut, uudenaikaiset riennot ja kohentuneet liikenneyhteydet. Näin 2000-luvun kynnyksellä sadan vuoden takaiset huolet saattavat tuntua paitsi liioitelluilta myös hivenen huvittavilta.

Sosiaalisten erojen tarkkailu ei kerääjiä sanottavasti ole kiinnostanut. Joissain tapauksissa kielioppaan sosiaalinen tausta silti tulee ilmi. Esim. silloin kun haastatteluja on tehty kunnalliskodeissa tai vankiloissa, voinee päätellä, etteivät puhujat ainakaan ns. parempiosaisia ole olleet. Yllätys ei ole sekään, että kielimestareiksi valittiin pääasiallisesti miehiä. Tähän valintaan ohjasivat jo ne aihepiirit, joista sanastoa oli määrä kerätä. Nuolijärvi huomauttaakin, että »naisen kielenkäyttöä ei aina pidetty edes tutkimisen arvoisena». Ei varmaan. Mutta asian voisi kääntää positiiviseksi ja todeta, että kaikesta huolimatta jopa neljäsosa kielimestareista on ollut naisia. Ja ilmeisesti monessa tapauksessa laatu on korvannut määrän: päästäkseen kielimestariksi naisen on pitänyt olla

miehiä parempi! Nuolijärven katsaus antaa hyvän kuvan vuosisadan vaihteen murteenkeruun ja tutkimuksen problematiikasta. Vastaavanlaiset esitykset olisivat tervetulleita muistakin aihekokonaisuuksista.

Kieli on Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen julkaisusarja, jonka tarkoituksena on välittää tietoa laitoksen piirissä tehtävästä tutkimuksesta. Sellaisena se puolustaa hyvin paikkaansa. Laitossarjoissa tutkimukset kyetään julkaisemaan nopeasti ja mahdollisimman tuoreina; sen sijaan pääsyä esim. johonkin kansainväliseen sarjaan saattaa joutua kauankin odottamaan. Mutta laitossarjojen toimitustyössä on vielä parantamisen varaa. Myös *Kieli 3* antaisi vakuuttavamman kuvan itsestään, jos esim. kirjainlaji olisi kaikissa artikkeleissa sama, jos marginaalit eivät vaihtelisi, jos sisennykset olisivat samanlaisia, jos taulukot olisi laadittu havainnollisemmiksi, jos yksi taulukko ei kokonaan puuttuisi jne. Paljon työtä vaatineet artikkelit olisivat kyllä ansainneet huolellisen toimituksen.

ILKKA SAVIJÄRVI

Suomen kielen elämää ja käyttöä

OSMO IKOLA *Kielen elämää ja käyttöä*. Porvoo 1990. 204 s.

»Voiko nainen olla mies?» »Kuka olikaan Tapio Marko?» »Keho vai ruumis?» »Mitä vanhat sanat kertovat?» Tässä joukko kysymysmuotoisia otsikoita professori Osmo Ikolan viime vuonna ilmestyneestä kirjasta *Kielen elämää ja käyttöä*. Kirja jakautuu kahteen osastoon: ensimmäinen osasto on laajempi, 110-sivuinen, ja se sisältää yhteensä 36

Kirjallisuutta

hauskaa kielipakinaa; toinen, 63-sivui-
nen osasto sisältää seitsemän kirjoitusta,
jotka eri kannoilta valaisevat kielen
elämää ja kehittymistä. Kaikki teoksen
kirjoitukset ovat jo ennen julkaistuja,
mutta ne on tarkistettu tätä kirjaa var-
ten. Kirjoittajan toivomuksena on, että
ne kiinnostaisivat muitakin kuin kielen
ammattilaisia ja olisivat kaikille luku-
kelpoisia.

Kielipakinat ovat melkeinpä kaikki
suosituksia. Aikaisemmin ne ovat ilmest-
yneet Suomen Kuvalehden Äidinkieles-
tä-palstalla 1984–1990. Valtaosa suosi-
tuksista käsittelee sanastoa: mitä sana
merkitsee, missä yhteydessä se sopii käy-
tettäväksi, ja onko se asultaan suositel-
tava? Tällaiset suositukset ovat varmasti
tavalliselle lukijalle aiheeltaan helppoja
ja kiinnostavia. Esim. voiko *ruumis*-sana
tarkoittaa elävää ruumista? Mitä merkit-
see verbi *hyödyntää*? Missä suunnissa
ovatkaan *koillinen*, *kaakko*, *lounas* ja
luode? Mitä mieltä kielenhuoltaja on tit-
telistä *restonomi*? Onko *laitostalousoppi-
laitos* liian pitkä sana? Sopimattomista
kuvailmauksista varoitetaan parissa pak-
kinassa: »vessat viraston hampaissa». Sanojen
taivutusta käsittelee muutama
pakina. Ohjeita annetaan mm. siitä, mi-
ten taivutellaan etunimiä, sukunimiä ja
paikannimiä sekä lukusanoja. Ääntämi-
nen on aiheena parissa pakinassa: *Peu-
geot* pitäisi osata ääntää ranskalaisittain,
ja jäännöslopuke kuuluu hyvään suo-
meen. Lauseopillinen suositus annetaan
muutamassa pakinassa, varoitetaan esi-
merkiksi sanajärjestyksen salakareista.
Oikeinkirjoitusoppia on vain hiukkasen
mukana: »Tapio Marko» -sanajärjestys
vaatii pilkun sukunimen ja etunimen vä-
liin. Kokoelmassa pakinat eivät ole tässä
aiheenmukaisessa järjestyksessä vaan il-
mestymisjärjestyksessä.

Suosituksien hallitseva periaate on pyr-
kimys kielen selkeyteen. Tämä tarkoitus
on ohjeilla, jotka koskevat sitä, missä
merkityksessä ja missä yhteydessä jotain
sanaa sopii käyttää, miten esimerkiksi
eroavat merkityksiistään verbit *todentaa*
ja *todistaa* tai substantiivit *serkku* ja

pikkuserkku. Ymmärrettävyyttä pyrkivät
edistämään samoin suositukset, jotka
kehottavat esim. säädösten laatijoita
välttämään sellaisia teennäisiä ja pape-
rinmakuisia sanoja kuin *ala-aste*, *yläaste*
ja *keskiaste* sekä *suuntautumisvaihtoehto*.
Hankalalukuisena pidetään myös sellais-
ta tekstiä, jossa nominatiivialkuiset yh-
dyssanat on kirjoitettu erilleen: »Syöpä
arpa!» Myös esimerkiksi sanajärjestysoh-
jeiden perusteena on selvyys: asiatekstin
sanajärjestystä on korjattava, jos se on
kaksihakmotteinen. Kirjoittaja korostaa:
»Asiatyylin tulee ennen kaikkea olla sel-
vää.» (S. 41.)

Muitakin periaatteita suositusten poh-
jana voi olla. Esimerkiksi taivutusohjeis-
sa on perustana kieliopillinen järjestel-
mä, mutta huomioon voidaan ottaa
myös käytäntö. Oikaistuaan *viive*-sanan
taivutusmuotoja astevaihtelun kannalta
ja suositettuaan genetiivimuotoa *viipeen*
kirjoittaja pohdiskelee asiaa lukijan
kanssa:

»Arvaan jonkun sanovan tähän, että
muoto *viipeen* tuntuu kovasti oudolta,
kun on jo totuttu sanomaan 'viiveen'.
Asia saattaa olla näinkin. Siinä ta-
pauksessa on syytä heittää koko *viive*
romukoppaan ja korvata se sanoilla
viipymä, *viivästys*, joiden taivutuksessa
ei ole tuollaista hankaluutta. Silloin ei
myöskään ole luotu astevaihtelusään-
töihin ylimääräistä poikkeusta.» (S.
15.)

Pienen yksityiskohdan yhteydessä valais-
taan näin lukijalle niitä periaatteita, joi-
hin suositus pohjautuu. Suomalaisuuden
periaate näkyy vain parissa kohden: kie-
lenhuoltaja ei pidä siitä muoti-ilmiöstä,
että kaikkien tutkintojen, vaatimatto-
mienkin, pitäisi tuottaa hienolta kuulos-
tava vierassointuinen titteli, kuten *resto-
nomi* tai *travelogi*, ja hän on sitä mieltä,
että sellaisten Suomen historian merkki-
henkilöiden kuin Pietari Brahen vanho-
ja, vakiintuneita suomenmukaisia etu-
nimiä ei ole syytä vieraskielistää. Tämä
suomalaisuuden periaatehan on tietysti
sulassa sopusoinnussa selvyiden periaat-
teen kanssa. Kansainvälisyyden periaate

taas ilmenee siinä muistutuksessa, että sellaiset vieraskieliset sanat ja nimet kuin *Peugeot* ja *Churchill* tulisi ääntää asianomaisen kielen mukaan.

Toisen osaston ensimmäisessä kirjoituksessa »Kielenohjailu ja kieliyhteisö» Osmo Ikola pohdiskelee sitä, missä määrin kielen järjestelmää voidaan tietoisesti muuttaa. Hän korostaa, että kieliyhteisö lopulta ratkaisee, hyväksyykö se jonkin muutosehdotuksen vai ei. Samansuuntaisestihan myös E. N. Setälä ajatteli, kun hän 1921 ilmestyneessä artikkelissaan »Oikeakielisyydestä suomen kielen käytäntöön katsoen» pohdiskeli kielivirheen olemusta. Hänen mukaansa kielivirhe on sellainen ilmaus, joka on ristiriidassa kieliyhteisön kielenkäytön kanssa jonain aikana, ja siis »kielellisen ilmauksen oikeuden ja vääryyden ratkaisee käytäntö» (Setälä, *Kielentutkimus ja oikeakielisuus* s. 120 ja 121). Osmo Ikolan mukaan kielenhuollon menestymisen ehtona on, että kieliyhteisö otetaan riittävässä määrin huomioon. Hän tähdentää, että kielen muuttamisyrityksiin on ryhdyttävä vain painavista syistä ja suositusten tulisi olla mahdollisimman yksinkertaisia ja helppotajuisia. Tämä Ikolan kirjoitus on ilmestynyt ensimmäisen kerran *Virittäjässä* 1951, kolmekymmentä vuotta Setälän äsken mainitun artikkelin jälkeen.

Setälän artikkelin »Oikeakielisyydestä suomen kielen käytäntöön katsoen» tuo mieleen myös Ikolan kirjan nimi »Kielen elämää ja käyttöä». Tässä artikkelissaan Setälä oli sitä mieltä, että kielimiehillä on oikeakielisyysskysymyksissä sanaan sijaa vain siinä määrin kuin he ovat itselleen hankineet selvän käsityksen kielen elämästä, itselleen selvittäneet kielen aatteellisen tehtävän, sen päämäärän, johon on pyrittävä (*Kielentutkimus ja oikeakielisuus* s. 146). Ikolan kirjan toinen osasto valaisee eri puolilta kielen elämää, sen muuttumista ja kehittymistä.

Jo esittelemäni kirjoitus »Kielenohjailu ja kieliyhteisö» varmasti kiinnostaa aiheasetelmansa vuoksi monia lukijoita.

Artikkelista »Kirjakielemme rakennusaineet» voi kuka tahansa saada nopeasti ja helposti selkeän käsityksen suomen kirjakielen historiasta, niin ytimekkäästi tämä kehityskertomus esitetään 11 sivulla. Kielen sanojen ja sanontojen syntyä ja merkityksenkehitystä selvitetään esimerkkien avulla kolmessa kirjoituksessa. Uuden raamatunkäännöksen periaatteita ja tavoitteita esittelee »Isä meidän ja malka». Tarkkuus ei olekaan aina kielenkäytössä tarpeen yhden kirjoituksen mukaan. Ainakin jotkut kirjoituksista voivat tietysti olla lukijoille ennestään tuttuja, mutta nyt ne ovat uuden kokonaisuuden osia. Kirjan lopussa on kokoaiva sanahakemisto ja henkilöhakemisto.

Kielen elämää ja käyttöä -kirja on selkeää ja havainnollista luettavaa alusta loppuun niin äidinkielen opettajille kuin muillekin suomen kielen käytöstä ja huollosta sekä sen historiasta kiinnostuneille.

RITVA STARK

Murretietoa Miehikkälästä

KLAUS LAALO *Miehikkälän murreopas*. Etelä-Saimaan Kustannus Oy. Lappeenranta 1990. 83 s.

Murreoppaita on Suomessa julkaistu yllättävän vähän, vaikka murteet ja murre-erot tunnetusti kiinnostavat suomalaisia. Mieleen tulevat vain Veikko Ruoppilan *Etelä-Karjalan murreopas* (1956), Aimo Turusen *Pohjois-Karjalan murreopas* (1956) ja Alpo Räisäsen *Kainuun murteiden ja nimistön opas* (1982) — kaikki siis maakuntien murreoppaita. Koulujen tarpeisiin lienee jonkinlaisia murremonisteita tehty muuallakin. Jos jätämme huomiotta tekstijulkaisujen yhteydessä olevat suppeahkot murrekatsaukset, on Klaus Laalon *Miehikkälän*